

*Наталія Пацюрківська,**здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти, спеціальності 231**ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*Науковий керівник: **Наталія Отрощенко,***кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки**ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДІТЕЙ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. В умовах війни питання визначення травматичних подій набуває все більшої актуальності. Проблема подолання важких життєвих ситуацій, до яких, без сумніву, належать переживання наслідків війни, особливо у дитячому віці, потребує детального вивчення та вирішення існуючих проблем. Розгляд травматичних подій як розладу у психічному стані особистості, особливо незрілої, якою виступає дитина – є предметом багатьох досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема Н. Ваарен-Валконен, Н. Заварової, Н. Гоцуляк, Г. Дубровинського, О. Хаустової, О. Чабана, Л. Трачук.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з результатів досліджень, дослідники рекомендують цілісний підхід до захисту та підтримки дитячого психічного здоров'я. Лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або інших психологічних і психічних розладів рекомендується лише після завершення надзвичайних ситуацій. Війна зумовлює численні травматичні події, які впливають на всі рівні психіки дитини. Багато дітей, які опинилися в країні під час війни, живуть у стані постійного страху за власну безпеку та безпеку рідних, зазнають стресових ситуацій та втрат. Мільйони дітей були покалічені, переміщені, осиротілі та вбиті під час сучасної війни в Україні, спрямованої проти цивільного населення. Переживання травматичних подій у дитинстві призводить до значних психологічних страждань, наслідки яких можуть вплинути на подальше життя дитини у майбутньому.

Генеральний секретар ООН з питань дітей і збройних конфліктів визначає шість серйозних порушень проти дітей, пов'язаних із збройними конфліктами: вбивство або каліцтво; вербування або використання дітей-солдат; напади на школи та лікарні; зґвалтування та інше тяжке сексуальне насильство; викрадення дітей; відмова в гуманітарному доступі.

Саме поняття «травма» походить від гр. *trauma* – рана, ушкодження. Психічна травма (психотравма) – це особливий вид травми, пов'язаний із важкими переживаннями, що може привести до депресій, неврозів та інших хворобливих

реакцій [3, с. 19]. Травматична подія – це життєва подія або ситуація, яка впливає на значущі сторони існування дитини і призводить до глибокого психологічного переживання [2, с. 381].

Травматична подія може набирати форми незвичайних обставин чи якихось подій, які піддають дитину екстремальному, інтенсивному, надзвичайному впливу загрози для життя чи здоров'я як її самої, так і близьких, та докорінно порушують відчуття безпеки. Це може бути щось особисте (аварія, смерть близької людини, насильство в сім'ї тощо) або таке, що стосується багатьох людей (бомбування, обстріл, воєнна сутичка, терористичний акт, пожежа, природна катастрофа).

Для детальнішого розкриття обраної проблематики, слід охарактеризувати основні ознаки травматичних подій. Зокрема, це раптовість, руйнівна сила, інтенсивність. Травматичні події, крім того, мають подвійну природу: з одного боку, вони несуть загрозу, небезпеку, зменшують спроможності сприймати життя позитивно. Інший бік травматичних подій передбачає, що вони розвивають стійкість, мужність та трансформують особистість [1, с. 22]. Хоча, ведучи мову про їх вплив на дитячу психіку, дійсно дитина повинна виробити спосіб захисту від того, що вона вважає небезпечним; способи, якими дитина захищається, формують її дорослу особистість. Проте, важливо розуміти, коли дитині може знадобитися професійна допомога, щоб впоратися зі своєю травмою. Раннє втручання також може запобігти триваючим наслідкам травми у дорослому віці. Безперечно, навіть досягнувши певного конструктивного розвитку внаслідок переживання травматичних подій, їх негативний вплив залишається незаперечним.

Травматична подія відбивається на когнітивній, емоційній й поведінковій сферах, а також проектується на психологічний стан особистості. Її проявами є: стрес, фрустрація, психологічна криза, внутрішньо-особистісний конфлікт, ситуаційні реакції на емоціогенні подразники тощо. Для травматичної події характерно те, що вона не завжди усвідомлюється людиною. Про її наявність чи переживання судять за непрямими ознаками. Особливо чітко це проявляється в девіантній поведінці молоді як формі компенсації та захисту. У 15% дівчат і 6% хлопчиків після травматичної події розвивається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [5]. Діти з посттравматичним стресовим розладом можуть знову і знову переживати травму у своїй свідомості. Вони також можуть уникати всього, що нагадує їм про травму, або відтворювати травму у своїй грі. Іноді діти, намагаючись запобігти майбутнім травмам, стають надто пильними, шукаючи ознак того, що щось погане повториться.

О. Хаустова у співавторстві з О. Чабаном і Л. Трачук досліджували посттравматичні психопатологічні феномени у дітей і підлітків, які проживають у зоні військових конфліктів і прилеглих районах на Сході України. За результатами дослідження дітей, які мешкали на територіях Харківської, Дніпропетровської, Запорізької областей, а також окупованих районів Луганського та Донецького регіону,

автори виявили високу (до 83%) поширеність розладів психіки та поведінки в осіб дитячого віку, що перебували безпосередньо в зоні проведення військових операцій. Діти старшого віку мали більше психологічних проблем, аніж молодшого віку [4, с. 423].

Згідно з думкою Н. Ваарен-Валконен та Н. Заварової, травми умовно поділяються на травми I та II типу. Травма I типу – це раптова, несподівана, одноразова травматична подія або психологічна травма, що виникла після серії подій. Травми II типу є наслідком різноманітних і повторюваних тривожних переживань у ранньому дитинстві, таких, як погане поводження, жорстоке поводження, експлуатація та насильство, пов'язані з війною і конфліктами. Важкі травми II типу також називають комплексними травмами, які часто супроводжуються серйозними труднощами щодо контролю емоцій і призводять до появи різноманітних і широко розповсюджених проблем, які негативно позначаються на багатьох сферах життя дитини та посилюють ПТСР [1, с. 22]. Порівняно з гострою травмою, комплексна травма стосується серії травматичних подій, які переживаються протягом тривалого періоду, наприклад, місяців або навіть років. Інші дослідники до основних видів травми відносять також хронічну, яка виникає внаслідок повторюваних травматичних подій.

Висновки. Вплив війни на дітей є величезним і всеохоплюючим, із багатьма наслідками, включаючи негайну реакцію на стрес, підвищений ризик специфічних психічних розладів, страждання через вимушену розлуку з батьками та страх за особисту безпеку та безпеку сім'ї. Таким чином, досвід, який діти мають зазнати під час та як наслідок війни, різко суперечить їхнім потребам у розвитку та їх праву зростати у фізично та емоційно безпечному та передбачуваному середовищі. Травматична подія – це певна життєва обставина, що призводить до фізичної, емоційної або небезпечної для життя шкоди.

Список використаних джерел:

1. Ваарен-Валконен Н., Заварова Н. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події: навчально-методичний посібник. Київ, 2022. 104 с.
2. Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки.* №1. 2015. С. 378-390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2015_1_31 (дата звернення: 03.09.2024 р.).
3. Дубровинський Г. Р. Діти війни: дослідження явища психотравми під час військової агресії в Україні. *Український психологічний журнал.* №1. 2016. С. 16-25.
4. Khaustova O., Chaban O., Trachuk L. Post-traumatic Psychopathological Phenomena Among Children and Adolescents Living in Conflict Region and Surrounding Areas in Eastern Ukraine. *Indian journal of social psychiatry.* Vol. 32(4). 2016. P. 423.

5. U.S. Department of Veterans Affairs. How common is PTSD in children and teens? URL: https://www.ptsd.va.gov/understand/common/common_children_teens.asp (дата звернення: 03.09.2024 р.).

*Оксана Погребняк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

*Науковий керівник: Світлана Тунтусва,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття проблема забезпечення оптимального розвитку дітей раннього віку цікавить не тільки батьків і педагогів, які працюють з дітьми зазначеного віку, але й вітчизняних і зарубіжних вчених, які активно проводять дослідження в цій галузі. Увага вчених різних галузей науки (фізіології, медицини, психології, педагогіки, соціології) також спрямована на вивчення проблем, пов'язаних з народженням і розвитком дітей раннього віку, вихованням в сім'ї, отриманням першого освітнього і соціального досвіду в дошкільних закладах та інших питань. Велика кількість статей, наукових робіт та публікацій присвячено цій соціально-педагогічній проблемі.

Саме цей важливий етап найбільш інтенсивного розвитку всього організму дитини набуває згодом великого значення для її фізіологічного, психічного та соціального розвитку як особистості. Можна сказати, що це визначальна фаза у становленні зростанні здорової дитини. Неоднаразово представники ЮНЕСКО наголошували і підкреслювали важливість розвитку дитини в ранньому віці. Вони визначали процес виховання і освіти дітей цього віку, як першим і основним кроком до створення «багатства націй», а вихованих, здорових і розвинених дітей раннього віку - «неоціненним багатством» націй і держав усього світу. [1]

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років проблеми педагогіки раннього віку та організації роботи з дітьми раннього віку набули статусу пріоритетних у державній політиці України. Це зумовлено тим, що Україна, інтегруючись у європейський освітній простір, все більше орієнтується на міжнародні стандарти раннього дитинства, зокрема на положення Конвенції ООН про права дитини та рекомендації ЮНІСЕФ. Держава усвідомлює важливість раннього дитинства для